

КЪОШАКЪ БИЛИМ БЕРИУ

Муратлары - сабийлени хунерлерин айнытыуы

Элбурс району сабийлени баш жагы тӱпкӱ чыгармачылыклары арасы республикада угтай. Юг федеральнӱ округда окуткуча къошакъ билим берген урӱнде ийналган бек игилеринден бирине саналады. Ара кесини алында болган болчаны тамамлагыча улуу кыйын саптанганы келди. Аладан эми маъналыгы уа билим беруино качественсосун эсдорюню.

Озгын окуу жылы итгорлары бу учреждение кесини борун бет жарыкъты толтурганын ачыктаганды. Аны кыркы сабий биригуеуе (110 къуаму) 1297 жаш бля кыыз койргенгенди. Асламысында ала бешинчи сезгичини класисаны окуучуларды. Алай в башланган эм тамата класисадан сабийде ала за тойлодоло. Бери жорголенген кӱбюсю кызыкчылыкта. Спорту койрген жашла да кӱбюле.

Окуу учреждение директору Мисирланы Фариде билдиргенге кӱре, коллектив тюрлю-тюрлю ызлада

ишлейди. Эчки жерни уа сабийлени койрети бля окутуу алады. Арт кезимде устазуна инновация технологияны хайырлана башлаганын фрамуи эм суккуллары осал болгон сабийге улуу эс бурурлада. Тюрлю-тюрлю байрамланы, солуу кезимде иш кырууга да кыйын салында.

Мында иш къошакъ билим беруино программасы тюрлю-тюрлю ызларна кӱре бардырлады. Андан сора да, кӱп жылны ичинде «Метевор» спорт-техника, «Фантазия» эм «Орбюсю» деген художествону эстетика клубла артерден бери кыруугандыла. Мастер-классла, семинарла, конкурсла, творчествону очетпа, интеллектуал марфонла бардыруу да окуу плангына кирет.

Кӱн окуучу, жалаңда жангы зат билгенери бля чеклене кыямал, тюрлю-тюрлю устанкълыкта койрген челекчи эки жерге керекди. Быйык мында курсланы бошак, экзаменди алы бергенге «мастер» квалификациягын алышы болгандыла.

Къошакъ билим берген учреждение иши кыруулары барганыны иосюнден ары жорголенген конференциялада, конкурсларда, район, республикалы эмида бетирген эришуделе кӱргӱзген жетишимлири шагзаткъ этеди. Алай бля ОБНКС шахарда бардырылганды айытты. «Сигма», «Илмуга биринчи атлама» деген республикалы илму конференциялада жетишимлерди да кыруунардыла. Бу конкурсрлада биринчи эм алы жердеге Тӱпкӱлерни Жамияла, Шауаланы Танзила, Кзулпиланы Меристан жазат. Гуданаланы Ташир эм башкала тийиши болгандыла.

Сабийлени жетишимлеринде, айкый да, аланы койретген, окутхан устанлааны кыйыллары уулду. Ала да

Отузунчу жылда армияда къултык этерге сойтенге мардасыз кӱп болгандыла. Аскер кийимлери бля этге адам келсе, улуу, гичте да аны ызданан кзардыруу менен эсереди. Батчаланы Элдарины лӱтчик формасы бля биринчи кере мен клубу алында кӱрген эдим – уруш алы жаша. Баям, арда кеслери да авиацияны сайлаган къашатауучу жашла да суктуди.

Жамал, Мухарбий, Къонакъ, Абдул-Халим да, уруш ахырына дери авиацияда къалса, кыаллы жигитлик биле этерге болур эдиле, кыайдан билейки!

Кыркы тӱрпӱчю жылда муратдан сора Чечен улуу, Бӱбӱулуу, Чаресулуда граждандар авиациягын кӱгӱгенди. Иттий улуу авиация бля байлымыгын ахыры бля да озгенди. Жашаууну ахыр жылларында Жамал Есенети шихарда орналган аэроролубда жашланы бля

тышхан Улакъланы Зейтун (жаннетде жатсын, дуниядан кеткенди) «Крыль Мухажира» деген аты бля брошюраны кес кӱзбӱ бля кӱргӱшнени иосюнден хапар айтхан эди.

Мухажирини иосюнден алгын башманган материалда келтирилген шартла, жарыуыча, тюз болмагандыла. Сӱз ючюн, бир алыгын жазганыча, ол бомбардировочнӱ авиацияда къултык этмегенди, лӱтчик-истребитель болганды. Ейскде тенгиз авиациягын салгандыла. 1939 жылда – эскадрильны командири болушкъуу, 1941 жылда – капитан, 483-чю истребитель авиационда эскадрильны командири тас болганды.

Къоруула министр-стесуну Ара архивини офердестаны эсебин жюрютегн короткасында Мухажирини иосюнден андан башка зат жокъду. Жазганыбыз Къадыр улуу биографиясына ушап нек къалганды деп айтамыз. Алай кыяйтын тюрлюдӱ – табылмайды ол кылай уруш этгенини иосюнден шартла. Лӱтчик-истребительни экинчи жылда августта дери хауа сермешеге къышмай турурга амалы жокъ эди.

Да сора не болуп къалды бу – эскадрильны командири? Арт жыл редакцияга Волгграддан урушда белгисиз тас болгандыны илзу жаны бля ишлеген Тамара Калмыкова келген эди. Мен аны офицерле кылай тас болуп къалгандарны органында, ол быйлай айтхан эди: «Офицерини несин айтасыз, сау полканы кыайры къурургыларын бир киши билмейди. Сӱз ючюн, алай неди быйла комарти полк болганды, энди уа жокъ, бир тюрлю ыз кыалмаганды, ма алайды иш...»

Биз уруш темагын жазып кыла материалларыбызны кӱп жылланы ичинде Ольга Берггольуну «Бир киши унутулмаганды, бир зат да унутулмаганды» деген сӱзлерини рубрикагын салып, алай басмадан тургандыбыз. Белгиле сӱз жазыучу тюз айтханына ишкелгибиз жокъду, болурга керектисе да алай эди. Не мектепде, бюгонда да, Улуу Ата журт уруш болганыны 64 жыл озгандан сора, белгисиз тас болгандыны санаганыла, унутулуп къалганыла за тойлодиле. Кыадырланы Мухажир да ападан биринди.

КЪУБАЙЛАНЫ Алий.

Улуу Хоргоамны 65 жылдыгына

Жетеуленден бири

Очерк

ланган болур эдиле ага.

Мени тууган элим Кышатадан жетурлен жашаууларын авиация бля байлымын эткен эдиле: Кыадырланы Мухажир, башында мен атын сагынган Батчаланы Элдар, Чеченланы Жамал, Бӱбӱоланы Мухарбий, Керменланы Магомметерий, Черкесланы Къонакъ, Иттийланы Абдул-Халим. Мухажирден Кыаагандарын барсын да таний эдим. Жалаңда Элдарины билмейме кыайда эм кыайсы училищене бошганын. Башкалары бары да Ейскде тенгиз авиациягын лӱтчикле жазырганыча шолда окугандыла. Кыадыр аланы Хауа флотуну башка-башка бӱбӱолерине этгенди.

Кермен улу бля Черкес улу Балтий флотун авиациясында къултык этгенди. Уруш жылда фашист авиациядан Ленинградны къоруулагандыла. Магомметерий 1943 жылда хауа сермешеге ӱлгенди. Къонакъ урушдан сора бир талай жылы Ленинградда самолӱтла чыгарганды заводда лӱтчик-испытатель болуп турганды. Лӱтчик-истребитель Чеченланы Жамал 1941 жылда неши аламын бля Моксыаны кӱгӱнде сермешегенди.

Арта аны Узакъ Востока жибергенди – союзниклеге Совет Союзгын болушкъула келген самолӱтланы фронтха сюргӱсӱ. Мухарбий, Кыада тенгиз флотуну портлары къоруулай, фашист кемелени эм катерлени баттырганды, хауада жигитча сермешгенди. Кызыл Байрактын, Ата журт урушуну улту хаты авиацияны бля саулаганын эди.

Жарсыуагын. 1944 жылда халкъыбыз уруштан жерден озу бля кӱчӱрӱленген сора лӱтчиклерибиз самолӱтлардан «тошоргенди». Иттийланы Абдул-Халим да ол къуамуда

лӱтчикле жазырганын шолда окуганды.

Башында айтханымча, Кыадыр улуу Кыадыр битеу алы жарыстанды. Батчаланы Хазырны жашы Алий Мухажирини иосюнден бир зат билер мурат бля озган жыл Россия Федерацияны Кыоруула министрствосуну Ара архивине жазганды. Андан келген справкада айтганыча кӱре, Кыадыр улу 1931 жылда Мозер-Кавказ аскер округну Совет шахарда тюрлю 10-чу аты аскер дивизионыны 77-чи аты аскер полкуну полковой шолкуну курсанты болганды. Экинчи жыл 5-чи апрельде аны отделинаны командирини салгандыла. Ол жыл августта уа Ейск шахарда тенгиз аты айтылган лӱтчик эди. Улуу Ата журт урушха къа-

Тхэквондону къолгын алырга таукелдиде

Ахыры. Алай 1-чи беттеди.

Чеченланы Ануар а къонакълыгын КъМР-ни тхэквондодан федерациясыны ишини, спортчубарыбызны жетишимлерини иосюнден да къысха айтханды. Аны билдиргенге кӱре, арт жылда республикада спортну бу тюрлюсю бля корешгени саны эки кереге өсгенди. Районлада, шахарлада да секцияла ачылгандыла. Аладан эки миңганд аслам сабий койргенди.

Мен билгенге, быйлай форум бизни къырлада биринчи кере бардырлады. Бюгоню тӱбюшю спортну бу тюрлюсюню къырлада, Юг федеральнӱ округда да кӱн айнууна себеплик этер деп уштовчма, – дегенди Ануар Ахматович.

Олай Эпов кесини сӱбӱшюню тхэквондо бля корешген регион организациларыны аккредитацияларыны иосюнден вопросу кӱторюнден башлаганды. Аны этер ючюн, кыаллы къагытла жарашдырырга, аланы кыайры, къалай жибериге кереклинин аңгалганды.

Олай Георгиевич спортну бу тюрлюсюню айнытыуу чеклеринде Юг Кореягын жоюучулугуна, анда этил-

ген келшимилени иосюнден да толуп хапар айтханды. Тхэквондочуланы жазыргыла «Куюн» деген халкъла аралы ара бля бирге ачыкъ ишлер оң болууу залда сотурган тренерлени спортчуланы да кӱлгендигени.

– Россени тхэквондодан Союзку кӱп заманы регионланы проблемаларына кӱзлени жабып турганды. Бюгонюледе биз аланы тамамларга сюебиз. Нек дегенде къыралабызны жаш жыйындик комитасыны эли проценти ЮФО-ну келечилериде, эр кишилени, юниорланы командларын да да асламысы сизини спортчубарыгыздыла.

Кӱп жылпадан бери ишлеп келген тренер Авитис Агесианы, Магомет Магамедов, Александр Смирнов, Игорь Ли эи башкала тхэквондоу айнытыуу ючюн, кеслери аймагын адамдалыды. Бюгонюледе Юг федеральнӱ округ бийли усталары, сынаулу тренерлери бля да башхаладан байды, – дегенди Эпов.

Алай, бюгонюледе студентлени жыйындик командасында Юг федеральнӱ округдан адам бек болганыны жарып билдиргенди ол.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

КЪМР-НИ ПРОКУРАТУРАСЫНДА

Айтылган сӱзден кыяймат чыгарга керекди

Мындан ала республиканы прокуратурасында КМР-де право назиданы сакълучу органыланы оңучуларыны координация кӱнӱшлери болганды. Анда сӱз жылы озгын кезуинде адамалык чабуулук эттенге кыяй куорени кыяйматлыгын бу системда ишлеп игилдириуну иосюнден барганды. Белгиленгенге кӱре, ол тюрлю амальнычылыкны жолун кесуиде ил жанына торпенуле бардыла. Ала 18,8 проценте азайгандыла.

КМР-де МВД эм Россейни къоркъуусулугуну федеральнӱ службасыны къултыкчулары ол жерде бля 20-дан артыкъ операция бардыргандыла. Аланы кезуинде занкусу сауулган адамланы экиси праву назиданы сакълучу органдыла кеслери келгенди.

Сауат-саба букчурулган 18 жер табылганды. 40 сауут, 48 гранат, 10 миңгине жуукъ патрон, – болгон ишпенген 14 чакырылычу устроивоз, 100 килограмм газ, 34 детонатор, 76 радиостанция сыйрылгандыла.

Тауда, агъач ичинеринде бювиклени 6 базалары жокъ этилгенди. Аладан экинжиде адамла жашарча тала бар эдиле. Операцияла бардырылган кезинде 78 амальнычы ӱлторюнгенди.

– Болсада, – деп айттыг-

конституция эркинликтерин къоруулаула сакъ къараргын, законлукну кӱчӱрге керекдиде. Артыктада бек миллетле аралы халланы иосюнден законодательствону алжаусуз толтурулурна кӱб-къулак болурга, экстремизмге, терроризмге къажау корешни тохтаусуз бардыры турурга керекди.

Координация кӱнӱшге къашыханланы эслерине ала быйлай шартлагы айланып кыайгырырга кереклик салынганды. Биринчиде, деп айтылганды анда, бий айтхан сӱзден кыяймат чыгар ючюн, республиканы жамауаты бизге толуйнанырга керекди. Артыктада жаш тӱло.

Алайсыз айтылган сӱз хауада жупулуп кыалыкды. Экинчиде, битеу элде, агыгынча, скода болурга, алагы власть органыны келечилери тий къашыгыра борчундула. Он санда депурт корпус, жамауат эм политика биригуле барсы да бирден. Алай болур ючюн, агылатыу ишини коркъутур, дайдыргы, информацияны олгарларын не къадыр толуй хайырлыгы керекди.

КЪМР-НИ ПРОКУРАТУРАСЫНЫ ПРЕСС-СЛУЖБАСЫ.

КЪАЙТЫРГЫЗЛАНЫ БОРСИ

Башдамчылык Реклама билдирилени автотомобиль жолладан кетерликдиле

Ростехрегулирование тыш рекламаны иосюнден кырал стандартны тӱзетирге оңуу этгенди «автомобиль жоллада орнатылган реклама тазыуле энди законсуздыга саналыктыдыла. Ала кеслерине водителаны эсперин бек тӱзӱди, алай бля уа рулкун артында олтуруп баргын адамла жолгын сакъ къорор орнуна, къарамларын тюрлю-тюрлю кӱрмӱчӱле чакыргын, багаланы бек улуу азайтанларыны иосюнден билдирилуге «индидирин», жоллада аварияланы кӱп этидиле, денгидиле бизге ведомствону келечилери.

Бусагъатда темир жолладан ӱткен жерде, автомобиль жолланы аварияла жолурга къорууну устанкыларанда эм тонийлӱде къырал стандартха тийишчилерге реклама жазула орнатылуп болмагыз керекдиде. Ростехрегулированиенын жангачылыклары излетилеринде кӱре, жолла экиге эм андан да кӱпге бӱлӱнген жерде, транспорт развезкалада эм жауа адамла жолну бир ӱтеннен башхасына ӱткен жерде сентибрден башлап реклама конструкцияла кетерликдиле. Аны кыой, реклама жазулары болгын орманлы башлары бля бир жаындан экинчисине тартылып тазыгандыла, реклама плакатланы да энди орнатгыра эркинлик болушкъу тӱойду. Кертиди, алай тийгичтӱла жангыдан жарашдырылкъ билдирилуге хаталык болганды.

Бу тюрлю иезмелени чыгыруларыны баш сылтаулары – алай рекламга водителге бек улуу эс бӱлӱнгендиди, алай бля уа жоллада улту хаты аварияланы кӱп болупларыды. Адамланы агылай кезуилде ӱлоулерине къажау кореш кӱре бардырылды, болсада аварияланы кезуилеринде ӱлген адамланы саны бизини сейрлатмашта этидири. Бузукчу водителге тӱлеген транспорт ӱлчелери бир неча кереге кӱбейтилгендигине, баш федеральнӱ автомобиль жоллада «терк болушук бериню» автоматшлары-

ны дежурстволары къуралында, алай мадарла дагыда кӱп этилдиле. Энди уа рекламга къажау корешни башлагандыла. Алай, экспертлени агылатыларына кӱре, ведомствону биргурунда айтылганыча, реклама билдирилени жоллада орнатууну неда орнатмауну иосюнден ӱткену рекламачыла кеслери этерге керекдиде. Башха айтханыча, ведомство башда салган окулларын рекламацияла айтды.

Рекламачыла уа алай рекламацияладан хайыр чыгарыкъ сунмайдыла.

Кимге эм кыаллай хата этгендиле жолланы башхалагында тазыылган рекламаны да ападан биринди.

«Известия» газетден.